

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҰЛТТЫҚ БАНКІ
№5 БАСПАСӨЗ РЕЛИЗИ
2010 жылғы 9 ақпан

Қаржы нарығындағы ахуал туралы
2009 жылдың қорытындылары

1. 2009 жылғы қаңтардағы инфляция. 2010 жылғы қаңтарда инфляция 1,4% (2009 жылғы қаңтарда – 0,3%) болды, бұл 2008 жылғы қаңтардан бастап ең жоғары деңгей болып табылады. Азық-түлік тауарларының бағасы 1,1% (0,2%), азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 0,3% (төмендеуі 0,4%) және ақылы қызмет көрсету – 2,8% (1,2%) өсті (1-график).

Азық-түлік тауарлары нарығында өткен айда, көп дәрежеде темекі бұйымдары – 4,7%, жемістер және көкөністер – 2,9%, қант – 1,9%, сүт өнімдері және жұмыртқа – 1,7%, май және тоң майлар – 1,2%, ет және ет өнімдері – 1,1% қымбаттады. Бидай ұны 2,5%-ға, күріш – 1,4% арзандады.

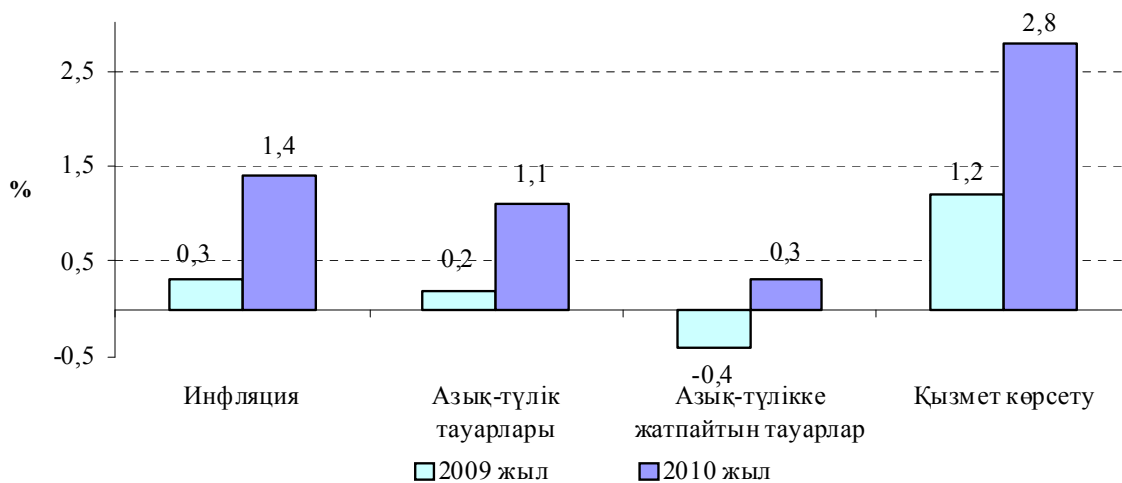
Азық-түлікке жатпайтын тауарлар тобында дәрі-дәрмектердің бағасы 1,0%, қатты отын – 0,5% және дизель отыны - 0,3% өсті. Бензин 2,0%-ға арзандады.

Ақылы қызмет көрсету құрылымында тұрғын үй-коммуналдық саласындағы қызметке ақы төлеу 3,4%, оның ішінде суық су – 9,7%, электр энергиясы – 9,0%, кәріз – 5,8% қымбаттады. Байланыс қызметі - 8,3%, оның ішінде телефон және факсимильді байланыс қызметі – 11,1%, құқықтық қызмет көрсету – 6,0% қымбаттады.

Қаңтардағы инфляция басым жағдайда, халыққа ақылы қызмет көрсетудің қымбаттауына себепші болды. Мәселен, Ұлттық Банктің бағалауы бойынша, инфляция халыққа ақылы қызмет көрсетуге арналған тарифтердің өсуін ескермегенде 0,7% болды. Бұл ретте суық сумен жабдықтауға, электр энергиясына, кәрізге, байланыс қызметіне арналған тарифтердің қымбаттауын есептемегенде, 2010 жылғы қаңтардағы инфляция 0,9%-ға бағаланды.

1-график

2009 және 2010 жылдардағы
инфляция және оның құрамдас бөліктері

2010 жылғы қаңтарда инфляция жылдық көрсетуде 7,3% (2009 жылғы желтоқсанда – 6,2%) болды. Азық-түлік тауарлары 3,9% (3,0%), азық-түлікке жатпайтын тауарлар – 9,4% (8,6%), ақылы қызмет көрсету – 10,1% (8,4%) қымбаттады.

2010 жылғы қаңтардың нәтижелері бойынша инфляция жылына орта есеппен 7,2% (2009 жылғы желтоқсанда – 7,3%) болды.

2.Қазақстан Республикасының 2009 жылғы төлем балансы (алдын ала нәтижелер). Қазақстан экспортының негізгі тауарларына әлемдік бағалардың баға конъюнктурасы, ұлттық валютаның айырбастау бағамын түзету, банктік емес корпоративтік сектордың заем операциялары және банктердің сыртқы борышына қызмет көрсету 2009 жылы төлем балансының жай-күйіне ықпал еткен айқындаушы факторлар болды.

Әлемдік бағаның тұрақтандырылуы 2009 жылғы екінші жартысынан бастап тауар экспортының және сауда балансы профицитінің айтарлықтай өсуіне әкелді. 2009 жылғы 4-тоқсанда сауда балансы профициті 2009 жылғы 3-тоқсандағы деңгейден 24,5% асып, 6 млрд. АҚШ долл. астам болды. Нәтижесінде ағымдағы шоттың тапшылығы қысқарды және алдын ала бағалау бойынша тұтастай алғанда, 2008 жылғы 6,6 млрд. АҚШ долл. оң сальдоға қарағанда 2009 жылы 2,8 млрд. АҚШ долл. болды.

Сонымен қатар, төлем балансының негізгі факторларына қатынасы бойынша 2008 жылғы ерекшелікті ескере отырып, 2009 жылдың нәтижелерін бұрынғы жылдармен салыстыра отырып бағалау орынды. Мәселен, 2009 жылғы 15,2 млрд. АҚШ долл. сауда балансының профицитін 2007 жылғы осындай көрсеткішпен (15,1 млрд. АҚШ долл.) салыстыруға болады, бұл 2008 жылмен салыстырғанда 54,6% (2008 жылы 33,5 млрд. АҚШ долл.) қысқарды. Бұл ретте 2009 жылы Қазақстандық экспорттың орташа келісім-шарттық бағасы 2008 жылғы көрсеткіштен 41,6%, ал 2007 жылмен салыстырғанда – 14,4% төмен. Алайда 2009 жылы кеден статистикасы белгілеген ресми экспорттың нақты көлемінің орташа жылдық өсімі барлық тауарлар бойынша 2008 жылғы көрсеткішпен салыстырғанда орташа есеппен 3,9% және 2007 жылмен салыстырғанда 5,7% болды. Бұл өсім негізінен тиелген мұнай және газ конденсаты экспортының саны есебінен қамтамасыз етілді, ол 2008 жылмен салыстырғанда 10,8% және 2007 жылмен салыстырғанда 10,6% өсті, ал 2009 жылы өткен жылдармен салыстырғанда қара және түсті металдардың топтары бойынша сандық экспорттың түсуі байқалды.

2009 жылы тауар импорты бойынша 2008 жылмен салыстырғанда құнның 25,2%-ға, ал 2007 жылмен салыстырғанда 13,5%-ға жалпы төмендеуі байқалады. Бұл ретте, кеден статистикасының деректері бойынша аралық тұтыну тауарлары (2008 жылмен салыстырғанда 35% және 2007 жылмен салыстырғанда 20,9%) және тұтыну тауарлары (2008 жылмен салыстырғанда 19% және 2007 жылмен салыстырғанда 21,8%) бойынша құн төмендеді.

Факторлық талдау 2009 жылы қазақстандық импорттың келісім-шарттық бағасының 2008 жылмен салыстырғанда орташа есеппен 11,3% қысқарғандығын көрсетеді. Нақты сұраныстың іс жүзінде тұрақты деңгейін ескере отырып (бұл туралы алдын ала деректер бойынша 2009 жылы ЖІӨ-нің 1,1% өсуі куәландырады), басқа да тең жағдайлармен импорт бағасының төмендеуі нақты көлемнің өсуіне әкелуі тиіс. Алайда импорттың сандық көлемі 2009 жылы жүргізілген бір сәттік құнсыздану салдарынан 2008 жылмен салыстырғанда 15,4% қысқарды.

2009 жылғы тоқсандар бойынша импорттың құнын салыстыру, орташа есеппен 2005-2008 жылдарға (өткен 4 жылдағы 2 және 3-тоқсандардағы импорттың орташа көлемі) қарағанда 2 және 3-тоқсандарда импорттың төмен болғандығын көрсетеді. 2007-2008 жылдардағы тиісті тоқсандардың орташа көрсеткіштерімен салыстырғанда 2009 жылғы ресми импорттың жалпы құнының түсуі 1-тоқсандағы 800 млн. АҚШ долларынан 3-тоқсандағы 2,7 млрд. АҚШ долл. дейін болды.

Сонымен қатар, 2009 жылғы 4-тоқсанда импорттың қысқаруы 2008 жылғы тиісті кезеңмен салыстырғанда, екінші (28,1%) және үшінші (33,2%) тоқсандарға қарағанда барынша қалыпты (20,2%) болды, бұл 2009 жылдың аяғына таман құнсыздану әсерінің кейбір әлсіреуін куәландыруы мүмкін.

2009 жылы қызмет көрсету балансының тапшылығы 2008 жылмен салыстырғанда 12,4% (2008 жылы - 6,6 млрд. АҚШ долл.) төмендеп, 5,8 млрд. АҚШ долл. болды. 2007 жылмен салыстырғанда қызмет көрсету тапшылығының төмендеуі 28,2% болды.

Алдын ала бағалау бойынша қалыптасқан 11,4 млрд. АҚШ долл. кірістер балансының тапшылығы көбінесе шетелдік тікелей инвесторларға кірістер төлеуге байланысты болды (9,3 млрд. АҚШ долл.). Кірістер балансының жай-күйіне айтарлықтай ықпалды бұрынғысынша, банк секторының сыртқы борыштық міндеттемелері бойынша сыйақы төлемдері көрсетіп отыр, олардың 32,0% қысқаруына қарамастан 2008 жылмен салыстырғанда 2,3 млрд. АҚШ долл. жуық болды.

Құрылымның өзгеруі және Ұлттық қордың сыртқы активтерінің қысқаруы, сондай-ақ резидент еместерді кредиттеудің жалпы көлемінің азаюы резиденттердің шетелдік активтерден алатын кірістерінің 2008 жылғы 3,3 млрд. АҚШ долл. бастап 2009 жылғы 2,7 млрд. АҚШ долл. дейін төмендеуіне әкелді.

Алдын ала бағалау бойынша қаржы шоты бойынша нетто-ағын 2009 жылы 7,7 млрд. АҚШ долл. қалыптасты. Тікелей инвестициялау операциялары бойынша оң баланс 2009 жылы 8,6 млрд. АҚШ долл. (2008 жылы 10,8 млрд. АҚШ долл., 2007 жылы 8 млрд. АҚШ долл. және 2006 жылы 6,7 млрд. АҚШ долл.) болды. Қазақстаннан шетелге тікелей инвестициялар (көбінесе, мұнай газ секторының қазақстандық кәсіпорындары) 2008 жылмен салыстырғанда 18,2% төмендеп, 3,1 млрд. АҚШ долл. болды.

Алдын ала деректер бойынша шетелдік тікелей инвестициялардың (ШТИ) Қазақстанға таза түсуі 2009 жылы 2008 жылмен салыстырғанда 19,8% төмендеп, 11,7 млрд. АҚШ долл. болды. Бұл ретте, 2008 жылмен салыстырғанда Қазақстанға тікелей инвестициялардың 2,9 млрд. АҚШ долл. қысқаруы акционерлік капитал бойынша түсімдердің төмендеуіне себепші болды, мұнда қайта нвестицияланған пайда және басқа капитал (фирмааралық берешектің құрамына кіретін) тұрақты өсу үрдісін көрсетеді.

Сонымен қатар ШТИ-дің 2009 жылғы деңгейін 2007 жылғы 11,1 млрд. АҚШ долларын құраған деңгеймен салыстыруға болады, алайда 2009 жылғы акционерлік капиталға түсімдердің өсуі 2007 жылдың осындай көрсеткішінен 2 есе дерлік аз. ШТИ құрылымында 2009 жылы өсім көбіне фирмааралық берешектің өсуімен байланысты.

Акционерлік капиталға қатысты бұл баптың ерекшелігі қандай да болмасын тұрақты трендтерге аз деңгейде ұшырайтындығын және резидент еместермен қазақстандық банктер мен кәсіпорындардағы акциялармен және қатысу үлесімен жекелеген ірі мәмілелер жасауға байланысты болатындығын атап өткен жөн. 2007-2008 жылдары резиденттердің акционерлік капиталына инвестициялардың әкелінуінің рекордтық жоғары көлемі басқа жылдардағы төлем балансына тән емес жекелеген операциялармен түсіндіріледі. Осындай ірі мәмілелерді ескермегенде осы баптың динамикасы тұрақты қалыпты өсуді көрсетер еді.

Тікелей инвестициялар бойынша әкелінуден басқа, 2009 жылы қаржы шотының оң сальдосына «Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ-ның және «ҚазАгро» ҰХ АҚ-ның» ішкі облигацияларын сатып алу үшін Ұлттық қордың сыртқы активтерін сату есебінен жүргізілген 1-тоқсандағы операциялар әсер етті. Бұл ретте 2005-2008 жылдар аралығындағы кезеңде Ұлттық қордың сыртқы активтерімен операциялар тұрақты өсуді көрсетті.

Банк секторының операциялары бойынша нетто-әкету 7,8 млрд. АҚШ долларын (2008 жылдың қорытындылары бойынша 8,4 млрд. АҚШ долл.) құрады. Бұл ретте банк жүйесінің сыртқы активтері басым түрде 2009 жылғы 2 және 4-тоқсандардағы операциялар есебінен 0,4 млрд. АҚШ долларына төмендеді. 2005-2006 жылдары сыртқы қарыз алудың жоғары өсу қарқыны жағдайында банктер тартқан қаражат ішкі экономиканы қаржыландыруға ғана бағытталып қоймай, сондай-ақ олардың шетелдік активтерінің өсу көзі болды. Кейінгі екі жылда талаптарды өзгерту резидент еместердің борыштық бағалы қағаздарына қатысты банктердің портфелінің қысқаруына, сондай-ақ банктердің резидент еместерге берген кредиттерінің өсуінің төмендеуіне әкелді.

Банк секторының сыртқы міндеттемелері операциялар нәтижесінде 8,2 млрд. АҚШ долларына төмендеді, бұл негізінен банктердің резидент еместерден тартқан несиелер мен заемдар бойынша берешекті, сондай-ақ облигациялар мен басқа борыштық міндеттемелерді өтеуімен байланысты. Банктердің 2009 жылғы мерзімі өткен берешегі 2,3 млрд. АҚШ долларына (олардың ішінде 0,7 млрд. АҚШ долл. 2009 жылғы 4-тоқсанда) өсті. 2008 жылы банктердің сыртқы міндеттемелері 6,1 млрд. АҚШ долларына төмендеді. 2005-2007 жылдар аралығындағы кезеңде банктердің сыртқы міндеттемелерінің өсуі жалпы алғанда 43 млрд. АҚШ долларынан асты.

2009 жылдың аяғындағы жалпы халықаралық резервтер 23,2 млрд. АҚШ доллары болып бағаланды, бұл тауарлар мен қызмет көрсетулер импортының 7,2 айын қаржыландыруды қамтамасыз етті.

3. 2009 жылғы ақша агрегаттары. 2009 жылы ақша массасы негізінен банк жүйесінің таза сыртқы активтерінің өсуі есебінен 17,9%-ға 7386,5 млрд. теңгеге дейін өсті. Банк жүйесінің таза сыртқы активтерінің құрылымында 2009 жылғы желтоқсанда 2008 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда банктердің таза сыртқы активтері де, сол сияқты Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері де ұлғайды. Банктердің таза сыртқы активтерінің өсуіне 2009 жылғы ақпанда жүргізілген теңгенің құнсыздануы нәтижесінде олардың көлемдерін қайта бағалау және банктердің резидент еместер алдындағы міндеттемелерінің төмендеуі себеп болды.

2009 жылы айналыстағы қолма-қол ақша 6,5%-ға 913,5 млрд. теңгеге дейін өсті. 2009 жылғы желтоқсанда 2008 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда банк жүйесіндегі депозиттер 19,7%-ға 6473,0 млрд. теңгеге дейін өсті. Айналыстағы қолма-қол ақша көлемінің өсу қарқынымен салыстырғанда депозиттердің өсуінің үдемелі қарқыны ақша массасының құрылымындағы депозиттер үлесінің 2008 жылғы желтоқсандағы 86,3%-дан 2009 жылғы желтоқсанда 87,6%-ға дейін ұлғаюына себеп болды.

Ақша мультипликаторы ақша массасының өсу қарқынымен салыстырғанда ақша базасының кеңею қарқынының басым болуы салдарынан 2008 жылғы желтоқсандағы 4,11-ден 2009 жылғы желтоқсанда 3,01-ге дейін төмендеді.

2010 жылғы қаңтардағы халықаралық резервтер және ақша агрегаттары. 2010 жылғы қаңтарда Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтері 14,1%-ға 25,8 млрд. АҚШ долл. дейін ұлғайды. Ішкі валюта нарығында валютаны сатып алу және Үкіметтің Ұлттық Банктегі шоттарына валютаның түсуі Үкіметтің сыртқы борышына қызмет көрсету бойынша операциялармен және Ұлттық Банкте шетел валютасымен ашылған банктердің корреспонденттік шоттарындағы қалдықтардың төмендеуімен бейтараптандырылды. Нәтижесінде таза валюталық қорлар (ЕАВ) 2010 жылғы қаңтарда 16,1%-ға өсті. Алтындағы активтер 2010 жылғы қаңтарда оның әлемдік нарықтағы бағасының төмендеуі нәтижесінде 1,9%-ға төмендеді.

2010 жылғы қаңтарда елдің халықаралық резервтері тұтастай алғанда (ағымдағы бағамен) Ұлттық қордың шетел валютасындағы активтерін қоса алғанда (алдын ала деректер бойынша 24,6 млрд. АҚШ долл.) 7,2%-ға ұлғайды және 51,0 млрд. АҚШ долл. құрады. Ұлттық қордың ұлттық валютадағы активтері 750 млрд. теңгені құрады («Самұрық-Қазына» ҰӘҚ» АҚ-ның және «ҚазАгро» ҰХ АҚ-ның» облигациялары).

2010 жылғы қаңтарда ақша базасы Ұлттық Банктің таза халықаралық резервтерінің өсуі салдарынан 5,4%-ға кеңейді және 2584,6 млрд. теңгені құрады.

Тар ақша базасы, яғни екінші деңгейдегі банктердің Ұлттық Банктегі мерзімді депозиттерін есептемегендегі ақша базасы 4,3%-ға 2045,9 млрд. теңгеге дейін кеңейді.

2009 жылғы желтоқсанда ақша массасы, құрылымында Үкіметке таза талаптар айтарлықтай өскен банк жүйесінің ішкі активтерінің өсуі есебінен 4,1%-ға 7386,5 млрд. теңгеге дейін (2009 жылы- өсуі 17,9%) өсті.

2009 жылғы желтоқсанда айналыстағы қолма-қол ақшаның көлемі 9,2%-ға өсті және 913,5 млрд. теңгені (2009 жылы- өсуі 6,5%) құрады, банк жүйесіндегі депозиттер 3,4%-ға 6473,0 млрд. теңге деңгейіне дейін (2009 жылы - өсуі 19,7%) өсті. Депозиттердің өсуі қарқынымен салыстырғанда айналыстағы қолма-қол ақша көлемі өсуінің үдемелі қарқыны ақша массасының құрылымындағы депозиттер үлесінің 2009 жылғы қарашадағы 88,2%-дан 2009 жылғы желтоқсанда 87,6%-ға дейін төмендеуіне себепші болды.

Ақша мультипликаторы ақша базасының тарылу аясында ақша массасының өсуі салдарынан 2009 жылғы қарашадағы 2,83-тен 2009 жылғы желтоқсанда 3,01-ге дейін өсті.

4. 2010 жылғы қаңтардағы валюта нарығы. 2010 жылғы қаңтарда теңгенің АҚШ долларына қатысты бағамы 1 АҚШ доллары үшін 147,88-148,40 теңге ауқымында өзгерді. 2010 жылғы қаңтарда теңге 0,2%-ға нығайды және айдың аяғында теңгенің биржалық бағамы бір АҚШ доллары үшін 148,21 теңгені құрады.

Қазақстан Қор биржасындағы биржалық операциялардың көлемі қосымша саудасаттықтардағы мәмілелерді есепке алғанда 2009 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 14,1%-ға өсті және 4,1 млрд. АҚШ долл. құрады.

Биржадан тыс валюта нарығындағы операциялардың көлемі 28,7%-ға төмендеді және 2,6 млрд. АҚШ долл. құрады.

5. 2010 жылғы қаңтардағы мемлекеттік бағалы қағаздар нарығы. 2010 жылғы қаңтарда Қаржы министрлігінің мемлекеттік бағалы қағаздарын орналастыру бойынша 4 аукцион болды. Онда 12 айлық МЕККАМ (11,7 млрд. теңге), 4 жылдық МЕОКАМ (12 млрд. теңге), 6 жылдық МЕУКАМ (17,2 млрд. теңге), 13 жылдық МЕУЖКАМ (13 млрд. теңге) орналастырылды.

Орналастырылған бағалы қағаздар бойынша тиімді кірістілік 12 айлық МЕККАМ бойынша - 3,02%, 4 жылдық МЕОКАМ бойынша – 5,06%, 6 жылдық МЕУКАМ бойынша – 6,00%, 13 жылдық МЕУЖКАМ бойынша инфляция деңгейінен 0,01% болды.

Қаржы министрлігінің айналыстағы бағалы қағаздарының көлемі 2010 жылғы қаңтардың аяғында алдыңғы аймен салыстырғанда 2,6%-ға ұлғайып, 1321,6 млрд. теңге болды.

2010 жылғы қаңтардағы Қазақстан Ұлттық Банкінің қысқа мерзімді ноталары. Ұлттық Банк ноталары эмиссиясының көлемі 2010 жылғы қаңтарда 2009 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 43,3%-ға ұлғайды және 240 млрд. теңге болды.

Қысқа мерзімді ноталардың кірістілігі 2009 жылғы желтоқсандағы 2,23%-дан 2010 жылғы қаңтарда 1,96%-ға дейін төмендеді.

Айналыстағы ноталардың көлемі 2009 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 2010 жылғы қаңтардың аяғында 43,9% ұлғайып, 681 млрд. теңге болды.

6. 2009 жылғы банкаралық ақша нарығы. 2009 жылы орналастырылған банкаралық депозиттердің жалпы көлемі 2008 жылмен салыстырғанда 52,3%-ға азайды және баламасы 41,4 трлн. теңге болды.

Орналастырылған банкаралық теңгелік депозиттердің жалпы көлемі 97,5%-ға өсіп, 16,7 трлн. теңгеге (2009 жылы орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінен 40,4%) жетті. Бұл ретте орналастырылған банкаралық теңгелік депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 2009 жылғы желтоқсанда 0,64%-ды (2008 жылғы желтоқсанда – 6,81%) құрады.

Ұлттық Банктің екінші деңгейдегі банктерден тартқан депозиттерінің көлемі 2009 жылы 2,6 есе өсті және 16,2 трлн. теңгені құрады.

2009 жылы орналастырылған доллардағы депозиттердің көлемі жыл ішінде 4,2 есе азайып (2009 жылы орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінен 39,6%), 113,0 млрд. АҚШ долларын құрады. Орналастырылған доллардағы депозиттер бойынша орташа

алынған сыйақы ставкасы 2009 жылғы желтоқсанда 0,31%-ды құрады, ол 2008 жылғы желтоқсанда 0,53%-ды құрады.

Еуромен орналастырылған депозиттердің көлемі 2008 жылмен салыстырғанда 2,9 есе төмендеді және 40,5 млрд. еуроны құрады (2009 жылы орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінің 19,4%). Еуромен орналастырылған депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 2008 жылғы желтоқсандағы 2,20%-дан 2009 жылғы желтоқсанда 0,28%-ға дейін төмендеді.

Рубльдегі депозиттерге орналастыру көлемі аз ғана мөлшерде қалуда – орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінің 1,0%-нан аз.

Тұтастай алғанда шетел валютасындағы банкаралық депозиттердің үлесі жоғары болып қалуда - орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінен 59,6%, бұл ретте шетел валютасындағы депозиттердің негізгі бөлігі (58,8%) резидент емес банктерде орналастырылған.

2010 жылғы қаңтардағы банкаралық ақша нарығы. 2010 жылғы қаңтарда орналастырылған банкаралық депозиттердің жалпы көлемі 2009 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 19,9%-ға азайды және баламасы 3067,7 млрд. теңге болды.

Орналастырылған банкаралық теңгелік депозиттердің көлемі 12,9%-ға өсті және 1926,8 млрд. теңге (орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінен 62,8%) болды. Бұл ретте орналастырылған банкаралық теңгелік депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 2009 жылғы желтоқсандағы 0,64%-дан 2010 жылғы қаңтарда 0,59%-ға дейін төмендеді.

Ұлттық Банктің банктерден тартқан депозиттерінің көлемі 2010 жылғы қаңтарда 2009 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 21,7%-ға 1896,2 млрд. теңгеге дейін ұлғайды.

2010 жылғы қаңтарда 2009 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда доллармен орналастырылған депозиттердің көлемі 58,0%-ға 4,0 млрд. АҚШ долл. дейін (орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінің 19,3%-ы) азайды. Доллармен орналастырылған депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 0,31%-дан 0,16%-ға дейін төмендеді.

Еуромен орналастырылған депозиттердің көлемі 2010 жылғы қаңтарда 20,6%-ға дейін төмендеп, 2,5 млрд. еуро (орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінің 17,4%-ы) болды. Еуромен орналастырылған депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 0,28%-дан 0,25%-ға дейін төмендеді.

Рубльмен депозиттерге орналастыру көлемі шамалы қалып отыр – орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінің 0,5%-ы.

Шетел валютасындағы банкаралық депозиттердің үлесі 2010 жылғы қаңтарда орналастырылған депозиттердің жалпы көлемінің 55,4%-нан 37,2%-ға дейін төмендеді. Бұл ретте резидент емес банктерде орналастырылған шетел валютасындағы депозиттердің үлесі 55,1%-дан 36,9%-ға дейін азайды.

7. 2009 жылғы депозит нарығы. Резиденттердің банк жүйесіндегі депозиттерінің жалпы көлемі 2009 жылы 19,7%-ға 6473,0 млрд. теңгеге дейін өсті. Заңды тұлғалардың депозиттері 16,3%-ға 4579,9 млрд. теңгеге дейін, жеке тұлғалардың салымдары 28,5%-ға 1893,1 млрд. теңгеге дейін ұлғайды.

2009 жылы шетел валютасындағы депозиттердің көлемі 47,6%-ға 2828,3 млрд. теңгеге, ұлттық валютадағы - 4,4%-ға 3644,7 млрд. теңгеге өсті. Теңгедегі депозиттердің үлес салмағы 2009 жылғы желтоқсанда 2008 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 64,6%-дан 56,3%-ға дейін төмендеді.

Халықтың банктердегі салымдары (резидент еместерді есепке алғанда) 2009 жылы 29,1%-ға 1936,3 млрд. теңгеге дейін ұлғайды. Халықтың салымдары құрылымында теңгедегі депозиттер 841,0 млрд. теңгені құрап, 3,5%-ға азайды, шетел валютасындағы

депозиттер 74,4%-ға 1095,3 млрд. теңгеге дейін артты. Нәтижесінде, теңгедегі депозиттердің үлес салмағы 58,1%-дан 43,4%-ға дейін төмендеді.

2009 жылғы желтоқсанда банктік емес заңды тұлғалардың теңгемен тартылған мерзімді депозиттері бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 5,7%-дан (2008 жылғы желтоқсандағы) 4,5%-ға дейін, ал жеке тұлғалардың салымдары бойынша – 11,3%-дан 10,0%-ға дейін төмендеді.

2009 жылғы желтоқсандағы депозит нарығы. Резиденттердің банк жүйесіндегі депозиттерінің жалпы көлемі 2009 жылғы желтоқсанда 6473,0 млрд. теңгені құрап, 3,4%-ға дейін өсті. Заңды тұлғалардың депозиттері 2,9%-ға 4579,9 млрд. теңгеге дейін, жеке тұлғалардың салымдары 4,8%-ға 1893,1 млрд. теңгеге дейін ұлғайды.

2009 жылғы желтоқсанда шетел валютасындағы депозиттер көлемі 3,1%-ға 2828,3 млрд. теңгеге дейін төмендеді, ұлттық валютадағы депозиттер 9,1%-ға 3644,7 млрд. теңгеге дейін артты. Теңгедегі депозиттердің үлес салмағы 2009 жылғы қарашамен салыстырғанда 2009 жылғы желтоқсанда 53,4%-дан 56,3%-ға дейін көтерілді.

Халықтың банктердегі салымдары (резидент еместерді есепке алғанда) 2009 жылғы желтоқсанда 4,7%-ға 1936,3 млрд. теңгеге дейін өсті. Халықтың салымдары құрылымында теңгедегі депозиттер 8,2%-ға өсіп, 841,0 млрд. теңгені құрады, шетел валютасындағы депозиттер 2,2%-ға өсіп, 1095,3 млрд. теңге болды. Нәтижесінде, теңгедегі депозиттердің үлес салмағы 42,0%-дан 43,4%-ға дейін ұлғайды.

2009 жылғы желтоқсанда банктік емес заңды тұлғалардың тартылған теңгедегі мерзімді депозиттері бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы алдыңғы айдағы 4,5% деңгейінде қалып, өзгерген жоқ, ал жеке тұлғалардың салымдары бойынша 10,0%-ға дейін (2009 жылғы қарашада - 11,1%) төмендеді.

8. 2009 жылғы кредит нарығы. Банктердің экономикаға кредиттері бойынша негізгі борыштың жалпы көлемі 2009 жылы 2,5%-ға өсіп, 7644,1 млрд. теңге болды.

Ұлттық валютадағы кредиттер бойынша борыш көлемі 5,2%-ға төмендеп, 3944,3 млрд. теңгені құрады, шетел валютасындағы кредиттер 12,2%-ға өсіп, 3699,8 млрд. теңгені құрады. Теңгедегі кредиттердің үлес салмағы 2008 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда 2009 жылғы желтоқсанда 55,8%-дан 51,6%-ға дейін төмендеді.

Ұзақ мерзімді кредиттеу 8,3%-ға 6430,6 млрд. теңгеге дейін өсті, қысқа мерзімді кредиттеу 20,2%-ға 1213,5 млрд. теңгеге дейін азайды. Нәтижесінде ұзақ мерзімді кредиттердің үлес салмағы 79,6%-дан 84,1%-ға дейін ұлғайды.

Заңды тұлғаларға берілген кредиттер бойынша борыш сомасы 2009 жылы 5,8%-ға ұлғайып, 5417,9 млрд. теңгені, жеке тұлғалар бойынша 4,8%-ға төмендеп, 2226,2 млрд. теңге құрады. Нәтижесінде жеке тұлғаларға кредиттердің үлес салмағы 31,3%-дан 29,1%-ға дейін төмендеді.

Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің кредиттік борышы 2009 жылы 8,8%-ға 1708,2 млрд. теңгеге дейін өсті, бұл экономикаға берілген кредиттердің жалпы көлемінің 22,3% құрайды.

Салалық бөлуде банктердің экономикаға берген кредиттері бойынша борыштың айтарлықтай сомасы экономиканың сауда (жалпы көлемдегі үлесі – 23,6%), құрылыс (18,8%), өнеркәсіп (9,5%) және ауылшаруашылығы (3,7%) сияқты салаларына тиесілі. Бұл ретте 2009 жылы басқа салаларды кредиттеу өскен кезде өнеркәсіпті және құрылысты кредиттеу төмендеді.

2009 жылғы желтоқсанда жеке тұлғаларға берілген ұлттық валютадағы кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 18,8%-дан (2008 жылғы желтоқсан) 21,6%-ға дейін өсті, ал заңды тұлғалар бойынша 16,1%-дан 14,3%-ға дейін төмендеді.

2009 жылғы желтоқсандағы кредит нарығы. 2009 жылғы желтоқсандағы банктердің экономикаға кредиттері бойынша негізгі борыштың жалпы көлемі 2,3%-ға төмендеп, 7644,1 млрд. теңге болды.

Ұлттық валютадағы кредиттер бойынша борыштың көлемі 0,6%-ға ұлғайып, 3944,3 млрд. теңге болды, шетел валютасымен - 5,2%-ға 3699,8 млрд. теңгеге дейін төмендеді. Теңгемен кредиттердің үлес салмағы 2009 жылғы желтоқсанда 2009 жылғы қарашамен салыстырғанда 50,1%-дан 51,6%-ға дейін көтерілді.

Ұзақ мерзімді кредиттеу 2,8%-ға 6430,6 млрд. теңгеге дейін азайды, қысқа мерзімді - 0,6%-ға 1213,5 млрд. теңгеге дейін өсті. Нәтижесінде ұзақ мерзімді кредиттердің үлес салмағы 2009 жылғы желтоқсанда 2009 жылғы қарашамен салыстырғанда 84,6%-дан 84,1%-ға дейін төмендеді.

Занды тұлғаларға берілген кредиттер бойынша борыш сомасы 2009 жылғы желтоқсанда 5417,9 млрд. теңге болып, 2,8%-ға, жеке тұлғалар бойынша 1,1%-ға, 2226,2 млрд. теңгеге дейін төмендеді. Нәтижесінде жеке тұлғаларға кредиттердің үлес салмағы бір айда 28,8%-дан 29,1%-ға дейін көтерілді.

Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің кредиттік борышы 2009 жылғы желтоқсанда 2009 жылғы қарашамен салыстырғанда 3,0%-ға 1708,2 млрд. теңгеге дейін азайды, бұл экономикаға берілген кредиттердің жалпы көлемінен 22,3% құрайды.

Салалық бөлуде Банктердің экономикаға кредиттері бойынша борыштың барынша елеулі сомасы сауда (жалпы көлемдегі үлесі – 23,6%), құрылыс (18,8%), өнеркәсіп (9,5%) және ауылшаруашылығы (3,7%) сияқты салаларға тиесілі.

2009 жылғы желтоқсанда жеке тұлғаларға ұлттық валютамен берілген кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 21,7%-дан (2009 жылғы қараша) 21,6%-ға дейін, занды тұлғалар бойынша 15,2%-дан 14,3%-ға дейін төмендеді.

9. Экономиканың нақты секторы кәсіпорындары мониторингінің 2009 жылғы нәтижелері туралы. 2009 жылы ел экономикасының негізгі салаларын білдіретін, мониторингке қатысушы кәсіпорындардың саны 1674-тен 1994-ке дейін, оның ішінде орта және ірі кәсіпорындар саны 1046-дан 1214-ке дейін ұлғайды. Мониторингке қатысушы кәсіпорындар өнімін (жұмыстарын, қызметін) сатудан түскен кіріс 2009 жылдың 4-тоқсанында 3 439,5 млрд. теңгеге жетті, бұл алдын ала бағалау бойынша экономика бойынша өнімді сатудан түскен жалпы кірістің 49,0%-ға жуығын құрайды.

Кәсіпорындарға жүргізілген тоқсан сайынғы пікіртерім нәтижелері экономиканың нақты секторында 2009 жылы қалыптасқан экономикалық ахуал және негізгі үрдістер туралы төмендегідей тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

Жыл бойына кәсіпорындардың дайын өніміне деген сұраныстың төмендегені байқалды. Көрсеткіштің едәуір төмендеуі 2009 жылдың 1 және 4-тоқсандарында байқалды, оны пікіртерімге қатысушылардың тиісінше 46,6% және 31,5% атап өтті.

Кәсіпорындардың дайын өнімі бағасының динамикасы сұраныстың өзгеруімен айқындалды: 2009 жылы тұтастай алғанда көрсеткіштің өсу қарқыны айтарлықтай баяулады. Дайын өнім бағасының өскенін атап өткен кәсіпорындардың үлесі 2009 жылғы 1-тоқсандағы 22,1%-дан 2009 жылғы 4-тоқсанда 18,6%-ға дейін төмендеді, бұл ретте пікіртерімге қатысушылардың көпшілігі (орташа алғанда жылына 64,6%) көрсеткіштің өзгермегенін атап өтті.

Шикізаттың және материалдардың бағасы өсуін жалғастырды: 2009 жылы іріктелген кәсіпорындардың жартысы бағаның өскендігін атап өтті. Алайда көрсеткіш 2008 жылмен салыстырғанда едәуір баяу қарқынмен өсті.

Кәсіпорындардың айналым активтерін көбіне өздерінің меншікті қаражаты есебінен қаржыландыру үрдісі сақталды, оны кәсіпорындардың 80,0% атап өтті.

Экономика бойынша сатудың орташа жылдық рентабельділігі (салық салғанға дейінгі) төмендеп, 42,0% болды (2008 жылы 46,8%). Көрсеткіштің төмендеуіне дайын өнімге деген сұраныс бағасының 2008 жылмен салыстырғанда неғұрлым баяу өсуі әсер етті.

Өндіруші сала басқа салалармен салыстырғанда инвестицияларды жүзеге асыру үшін айтарлықтай тартымды болып қала береді: сатудың орташа алғандағы жылдық

рентабельділігі 61,3% болды. Өңдеуші өнеркәсіп саласындағы рентабельділік 29,3% деңгейінде, жылжымайтын мүлікпен, жалдаумен және кәсіпорындарға көрсетілетін қызметпен операциялар – 27,2%, көлік және байланыс – 24,0%.

2009 жылдың аяғына таман теңгемен және сондай-ақ шетел валютасымен де алынған кредиттер бойынша пайыздық ставкалардың азайғаны байқалды (2009 жылғы 1 тоқсандағы 15,9% және 14,7%-дан 2009 жылғы 4 тоқсанда тиісінше 15,4% және 13,6%-ға дейін), алайда, кредит алған кәсіпорындардың үлесі де азайды (2009 жылғы 1 тоқсандағы 20,7%-дан 2009 жылғы 4 тоқсанда 17,4% дейін). Неғұрлым айтарлықтай қысқару құрылыс, қонақ үй және мейрамханалар мен өңдеу өнеркәсібінде болды.

2009 жыл ішінде инвестициялық белсенділік белгілі бір дәрежеде өсті: инвестицияларды қаржыландыру көзі, негізінен кәсіпорындардың меншікті қаражаты болды (мұндай кәсіпорындардың саны 2009 жылғы 1 тоқсандағы 51,9%-дан 2009 жылғы 4 тоқсанда 54,4%-ға дейін өсті).

Теңгенің АҚШ долларына, еуроға және Ресей рубліне қатысты бағамының өзгеруінен кәсіпорындардың шаруашылық қызметіне тигізетін теріс ықпалы айтарлықтай азайды: 2009 жылғы 1 тоқсандағы 48,7%, 31,8% және 28%-дан 2009 жылғы 4 тоқсанда тиісінше 21,5%, 17,7% және 16,7%-ға дейін.

10. Қазақстан Республикасының қаржы секторын дағдарыстан кейінгі кезеңде дамыту тұжырымдамасын бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы №923 Жарлығымен Қазақстан Республикасының қаржы секторын дағдарыстан кейінгі кезеңде дамыту тұжырымдамасы (бұдан әрі – Тұжырымдама) бекітілді. Құжат дағдарыстан кейінгі кезеңде қаржы секторын бұдан әрі дамытудың негізгі бағыттарын айқындауға арналған. Тұжырымдама шеңберінде қаралатын негізгі мәселелер мыналар болып табылады: мемлекеттік-жеке әріптестік институтын елдің экономикасын дамытуды қаржыландырудың негізгі тетігі ретінде пайдалану; экономикалық өсу кезеңінде реттеу мен қадағалау қатаңдатылатын, ал құлдырау кезінде жұмсаратын қаржы секторын реттеу мен қадағалаудың контрциклдік қағидатын қолдану. Оған сәйкес, сондай-ақ қаржы тұрақтылығын қамтамасыз етуге жауапты мемлекеттік орган ретінде Ұлттық Банктің рөлі күшейетін макропруденциалдық реттеу жүйесін ендіру болжануда. Сонымен қатар жаһандық қаржы дағдарысының сабақтарын негізге ала отырып, қаржы секторындағы қатынастарды реттейтін заңнаманы қайта қарау болжануда.

Тұжырымдаманың толық мәтінімен Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің сайтында танысуға болады – www.nationalbank.kz.

11. Депозиттер бойынша белгіленген сыйақы ставкаларынан асып кетуге қатысты. Ұлттық Банктің және «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ-ның (бұдан әрі – ҚДКК) деректеріне сәйкес бірқатар банктер ҚДКК ұсынған жеке тұлғалардың депозиттері бойынша сыйақы ставкаларынан асып кетеді, бұл банк жүйесіндегі тәуекелдердің артуына себепші болады.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпандағы №923 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының қаржы секторын дағдарыстан кейінгі кезеңде дамыту тұжырымдамасы шеңберінде жеке тұлғалардың депозиттеріне кепілдік беру жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған шаралар кешені көзделген. Қатысушы банктердің күнтізбелік жарналарын төлеудің неғұрлым консервативті жүйесі енгізіледі. Дамудың тәуекелді және агрессивті стратегиясын ұстанатын банктерге қатысты банктердің осы санаты үшін депозиттерге кепілдік беру жүйесінен шығаруға дейін күнтізбелік жарналардың мөлшерін арттыруды қоса алғанда, депозиттерге кепілдік беру жүйесіне қатысу талаптарын қатаңдататын болады. Қолданылып жүрген заңнамаға сәйкес депозиттерге кепілдік беру жүйесінен шығару

депозиттерді қабылдауға, жеке тұлғалардың ереже бұзған банктерде банк шоттарын ашуына және жүргізуіне арналған лицензияны қайтарып алуға әкеліп соқтырады.

12. Микроқаржылық ұйымдар туралы. Кредиттік серіктестіктер, банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын басқа да ұйымдармен қатар микрокредиттік ұйымдар елдегі қаржы делдалдығы жүйесін дамытуға себепші болуды жалғастыруы тиіс. Алайда, мұндай ұйымдар мөлшері жағынан шағын, бірақ кредит тәуекелі жоғары жеткізуші болып табылатынын ескере отырып, бір заемшыға арналған міндеттемелердің ең жоғары лимиті төмендетіледі.

Кредиттік серіктестіктер мен микрокредиттік ұйымдардың жүйелік тәуекелдерінің өсуіне жол бермеу мақсатында олардың депозиттер тартуды қоса алғанда (кез келген нысандағы) қаржы операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыру бойынша мүмкіндіктері заң жүзінде шектелетін болады.

Сондай-ақ кредиттік серіктестікке қатысушылардың банк шоттарын ашу және жүргізу бойынша операцияларды және аударым операцияларын кредиттік серіктестіктер үшін рұқсат берілген тізбеден алып тастау бойынша жұмыс жалғастырылады.

13. Екінші деңгейдегі банктердің тәуекелдерін бағалауға қатысты. Ұлттық Банк екінші деңгейдегі банктерге жүргізген пікіртерім деректері бойынша 2009 жылдың басында өтімділік тәуекелінің ұлғаюын респонденттердің 40,0%-ға жуығы, ал валюталық тәуекелдің өсуін 50,0%-дан астамы белгіледі.

2009 жылдың басында валюталық тәуекелдің айтарлықтай өсуіне 2009 жылдың ақпанында ұлттық валютаға жүргізілген құнсыздану себепші болды.

2009 жылғы 4 тоқсанның қорытындысы бойынша екінші деңгейдегі банктер үшін өтімділік тәуекелі мен валюталық тәуекел айтарлықтай төмендеді, соңғы көрсеткіш ең төменгі деңгейге азайды, атап айтқанда: өтімділік тәуекелінің ұлғаюын пікіртерім жүргізілген респонденттердің 17,0%-ы, валюталық тәуекелдің өсуін 8,0%-ы белгіледі.

14. 2009 жылғы ақша белгілеріне сараптама. 2009 жылы Ұлттық Банкке сараптамаға 65 087 588 теңге сомасына 48 520 күмәнды ақша белгісі келіп түсті. Оның ішінде 48 214-і банкноталарға және 306-сы монеталарға тиісілі.

Ұлттық Банктің қолданылып жүрген нормативтік құқықтық актілеріне сәйкес 48 520 күмәнды ақша белгісіне сараптама жүргізілді, оның ішінде:

- 2 692 170 теңге сомасына 688 ақша белгісі – қолдан жасалған;
- 196 000 теңге сомасына 53 – ақаулы (зауыт ақауы);
- 364 300 теңге сомасына 169 – төлемге жарамсыз;
- 61 835 118 теңге сомасына 47 610 – төлемге жарамды және айырбасталатын деп танылды.

Қолдан жасалған банкноталар 2 686 600 теңге сомасына 590 дана, қолдан жасалған монеталар – 5 570 теңге сомасына 98 дана санымен анықталды. 2009 жылы анықталған қолдан жасалған ақша белгілерінің жалпы саны 2008 жылғымен салыстырғанда 1,7 есеге жуық азайды.

Сонымен қатар, 2009 жылғы наурыздан бастап Ұлттық Банктің нормативтік құқықтық актілеріне енгізілген толықтыруларға сәйкес екінші деңгейдегі банктер анықтаған және құқық қорғау органдарына берген қолдан жасалған ақшаның есебі жүргізілуде. Осы кезең ішінде екінші деңгейдегі банктер жалпы сомасы 3,1 млн. теңгеге 625 банкнотаны анықтады.

Номиналы 10 000 теңгелік қолдан жасалған банкнота айрықша назар аударуды талап етеді, онда графикалық бейнелерде ультракүлгін сәулемен жарқырату, қорғаныш жіптер, қорғаныш талшықтар имитацияланған, оның үстіне жарқырату түсі көп жағдайларда түпнұсқа банкнотадағы жарқырату түсіне жақындатылған. Қалған қорғаныш

элементтері бар-жоғы имитацияланған, сондықтан банкнотаны назар аударып қараған кезде жалған екендігін оңай ажыратуға болады.

15. 2009 жылы валюталарды айырбастаудың ұйымдасқан нарығындағы ахуал туралы

Жұмыс істеп тұрған айырбастау пункттерінің саны. 2010 жылғы 1 қаңтардағы деректер бойынша Қазақстан Республикасының аумағында 3061 айырбастау пункті жұмыс істейді, оның ішінде 1990 (65%) банктік айырбастау пункті, 1033 (34%) уәкілетті ұйымдардың айырбастау пункті және 38 (1%) «Қазпочта» АҚ-ның айырбастау пункті (1-кесте).

1-кесте. Жұмыс істеп тұрған айырбастау пункттерінің саны: 2008-2010 жж.

<i>1 қаңтардағы жағдай бойынша</i>	<i>Барлығы</i>	<i>Банктердің</i>	<i>УҰ</i>	<i>Қазпочта АҚ</i>
<i>2008ж.</i>	<i>3377</i>	<i>1981</i>	<i>1349</i>	<i>47</i>
<i>2009ж.</i>	<i>3429</i>	<i>2169</i>	<i>1218</i>	<i>42</i>
<i>2010 ж.</i>	<i>3061</i>	<i>1990</i>	<i>1033</i>	<i>38</i>

2009 жылы Қазақстан Республикасындағы айырбастау пункттерінің жалпы саны 368 бірлікке, оның ішінде банктердің айырбастау пункттері - 179, уәкілетті ұйымдардың айырбастау пункттері – 185 және «Қазпочта» АҚ-ның айырбастау пункттері - 4 қысқарды. Бұл ретте жыл ішінде барлығы 382 айырбастау пункті ашылды (оның ішінде 216 банктік, 166 банктік емес) және 746 айырбастау пункті жабылды (395 банктік және 351 банктік емес).

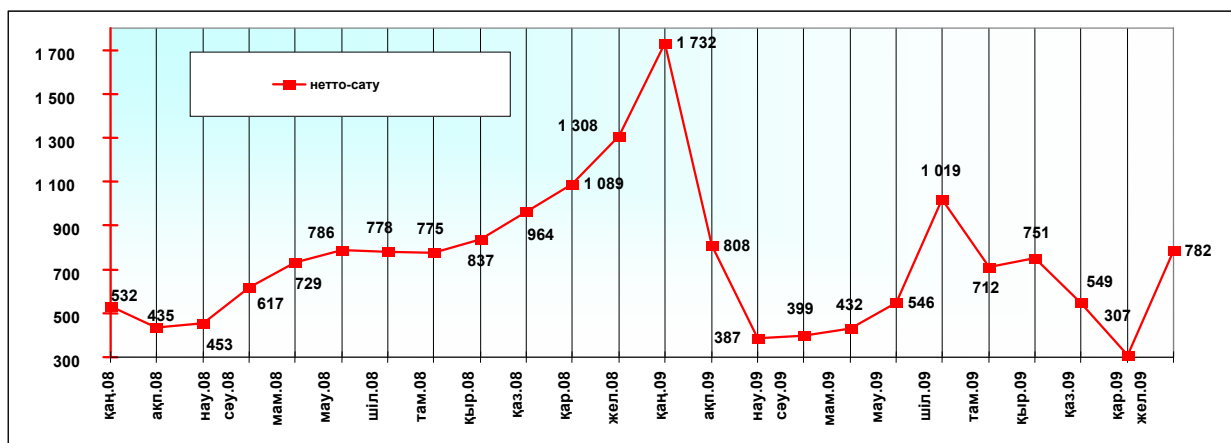
Салыстыру үшін: 2008 жылы айырбастау пункттерінің жалпы саны 52-ге өсті (уәкілетті ұйымдардың 2 автоматтандырылған айырбастау пунктін есепке ала отырып). Бұл ретте 791 айырбастау пункті ашылды (оның ішінде 569 банктік және 222 банктік емес) және 741 айырбастау пункті жабылды (оның ішінде 381 – банктік, 355 – банктік емес және 5 – «Қазпочта» АҚ-ның айырбастау пункті).

Осылайша, 2009 жылы 2008 жылмен салыстырғанда ашылатын айырбастау пункттерінің саны жалпы қысқарған кезде (52%-ға, оның ішінде банктік емес бойынша 25%), жабылған айырбастау пункттерінің саны іс жүзінде сол деңгейде қалуда, бұл валюта нарығының осы сегментіне қатысушылардың тұрақты ірілену үрдісін көрсетеді.

АҚШ долларын және еуроны айырбастау пункттері арқылы сату көлемі. Банктік, сондай-ақ банктік емес айырбастау пункттері жұмыс істеп тұрған кезде, сатылатын қолма-қол шетел валютасының көлемдері бойынша ақпаратты талдау, АҚШ доллары және еуро бойынша операциялардың жалпы айналымының 70,0%-дан астамы банктердің айырбастау пункттері арқылы жасалатынын көрсетеді.

Мәселен, 2008 жылы айырбастау пункттері арқылы сатылған АҚШ долларының жалпы көлемі 15 млрд. АҚШ долл. құрады, оның ішінде банктердің айырбастау пункттері арқылы – 11,8 млрд. АҚШ долл. (үлесі - 79,0%). 2009 жылы сату көлемі мынадай болды: 14,5 млрд. АҚШ долл., оның ішінде банктер арқылы – 10,9 млрд. АҚШ долл. (үлесі - 75,0%). Талдау АҚШ долларын сату көлемі 2009 жылы 2008 жылмен салыстырғанда 3,3%-ға азайғанын көрсетеді.

**Айырбастау пункттерінің 2008-2009жж. АҚШ долларын нетто-сату көлемі
(млн. АҚШ долл.)**

2009 жылғы қаңтарда халықтың АҚШ долларына сұранысының көлемі өте жоғары болды. 2009 жылғы қаңтарда халықтың таза сұранысы 2008 жылғы қаңтармен салыстырғанда 3 еседен астам ұлғайды және 1,7 млрд. АҚШ долл. құрады. Теңгенің қайтадан құнсыздануы туралы алып-қашпа әңгіменің салдарынан туындаған халықтың қолма-қол шетел валютасына дүрбелең сұранысы 2009 жылғы ақпан айының ішінде де сақталды. 2009 жылғы қаңтар-ақпанда халықтың АҚШ долларын нетто-сатып алу көлемі 2,5 млрд. АҚШ долл. құрады – бұл халықтың 2008 жылы АҚШ долларын нетто-сатып алудың жылдық көлемінің үштен біріне жуық.

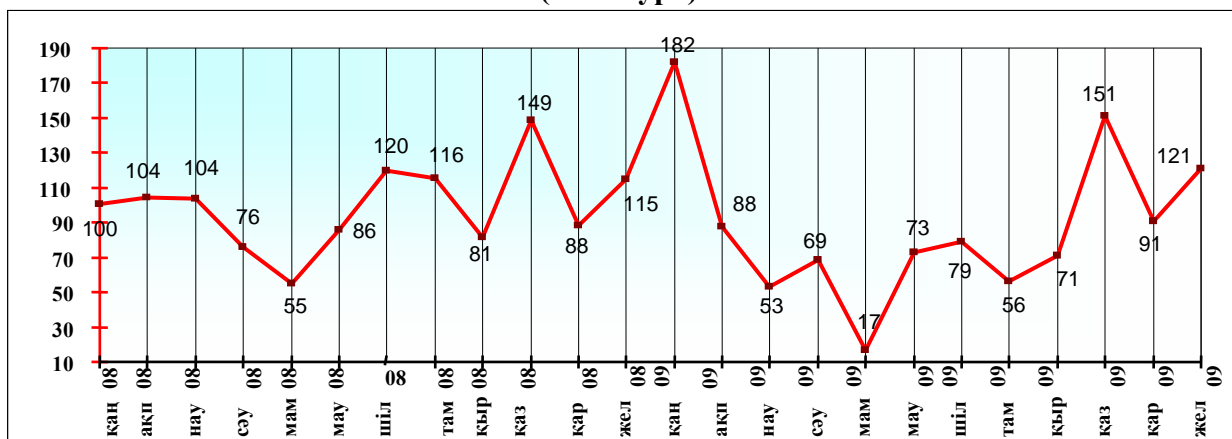
Шетел валютасына сұраныстың кезекті легі 2009 жылғы шілдеде болды. Демалыс кезеңінде шетел валютасына сұраныстың өсуін айқындайтын маусымдық факторлармен қатар, осы лек құнсызданудың екінші толқыны туралы алып-қашпа әңгімеден туындады. 2009 жылғы шілдеде АҚШ долларын нетто-сатып алу 2008 жылдың осындай кезеңдегі көлеммен салыстырғанда 31,0% өсе отырып, 1 млрд. АҚШ долл. асты.

2009 жылғы қарашада АҚШ долларын нетто-сатудың бір жылғы ең төменгі көлемі белгіленді – 307 млн. АҚШ долл. 2009 жылғы желтоқсанда маусымдық факторлардың ықпал етуінен АҚШ долларын сату көлемі қайтадан 782 млн. АҚШ долл. дейін өсті, соған қарамастан 2008 жылғы желтоқсанмен салыстырғанда осы көрсеткіш 40,0% қысқарды.

Жеке тұлғалардың АҚШ долларын таза сатып алуының жалпы көлемі 2008 жылмен салыстырғанда 10,0% төмендей отырып, 2009 жылғы 12 айда 8,4 млрд. АҚШ долл. құрады.

Айырбастау пункттері арқылы еуро сату динамикасы көбінесе еуроның АҚШ долларына қатысты бағамының өзгеруімен айқындалды. 2009 жылғы қаңтарда халықтың қолма-қол еуроға сұранысы девальвациялық күтулерді көрсете отырып, ең жоғары деңгей 182 млн. еуроға жетті. Еуроның АҚШ долларымен салыстырғанда айтарлықтай қымбаттауы нәтижесінде ақпан – мамыр аралығында осы валютаға сұраныс әлсіреді – 2009 жылғы мамырда халықтың еуроны таза сатып алу көлемі небәрі 17 млн. еуроны құрды. Келесі айларда маусымдық факторлардың ықпал етуінен еуро сату көлемі қайтадан өсті, бірақ 2008 жылғы деңгейден көтерілген жоқ. Қазан айында басқа әлемдік валюталармен салыстырғанда АҚШ долларының девальвациясын күту салдарынан еуроға қызығушылық күшейді, бұл сату көлемінің өсуін күшейтті – халыққа қолма-қол еуроны нетто-сату көлемі 151 млн. еуроны құрады, бірақ қараша айында сату көлемі төмендеді.

Айырбастау пункттерінің 2008-2009жж. еуроны нетто-сату көлемі (млн. еуро)

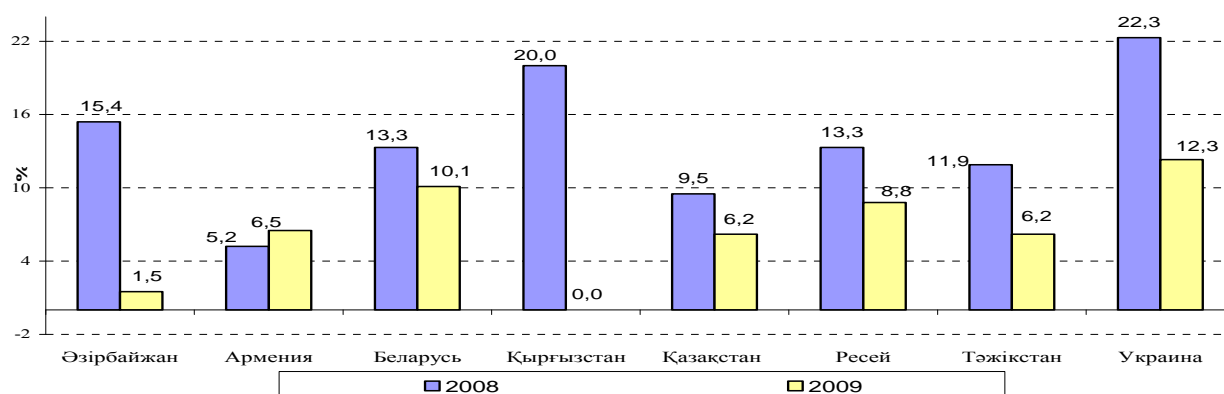
Тұтастай алғанда 2009 жылы айырбастау пункттері арқылы сатылған қолма-қол еуро көлемі 1,9 млрд. еуроны құрады, оның ішінде банктердің айырбастау пункттері арқылы 1,4 млрд. еуро сатылды (үлесі - 73,0%). Салыстыру үшін, бұл көрсеткіш 2008 жылы 2,2 млрд. еуроны құрады, оның ішінде банктердің айырбастау пункттері арқылы 1,7 млрд. еуро сатылды (үлесі - 77,0 %).

АҚШ долларымен салыстырғанда еуро сату көлемі шамалы болды. Егер айырбастау пункттерінің 2009 жылғы 12 айдағы АҚШ долларын және еуроны таза сату көлемін орташа алынған бағам бойынша теңгеге аударсақ, онда еуроның үлесіне 17,0% сәл астам тиесілі болады.

Осылайша, халықтың қолма-қол АҚШ долларына және еуроға сұранысы біршама тұрақтанған деген тұжырым жасауға болады.

16. ТМД-ның жекелеген елдеріндегі инфляциялық үрдістер. 2008 жылғы көрсеткіштермен салыстырғанда 2009 жылдың қорытындысы бойынша ТМД-ның талдау жасалған барлық елдерінде инфляциялық үдерістер бәсеңдеді. Олардың ішіне Армения кірмейді, онда азық-түлікке жатпайтын тауарлардың күрт қымбаттауы салдарынан инфляцияның көрсеткіштері жоғары болды. Талдау жасалған елдердің арасында бағалардың жалпы деңгейінің ең жоғары өсуі азық-түлік тауарларының және ақылы қызмет көрсетудің қымбаттауы есебінен Украинада тіркелді. Әзірбайжанда және Арменияда төмен инфляция азық-түлік тауарлары бағаларының төмендеуімен қамтамасыз етілді. Қалған елдерде инфляция азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен ақылы қызмет көрсету бағаларының динамикасымен айқындалды (4-график).

ТМД-ның жекелеген елдеріндегі 2008 және 2009 жылдардағы инфляция өткен жылдың желтоқсанына 2008 және 2009 жылдардағы желтоқсанға %-бен

Әлемдік экономиканы қалпына келтірудің айқын емес перспективалары және ТМД елдері – негізгі сауда әріптестерінің экономикасындағы макроэкономикалық дисбаланстар республикалардың макроэкономикалық өлшемдерінің қысқа және орта мерзімді болжамдарындағы айқындалмаушылықты білдіреді. Сонымен қатар, 2010 жылы инфляцияның айтарлықтай бәсеңдеуі болжанбайды, ал кейбір елдерде инфляциялық қысымның күшеюі күтіледі (2-кесте).

2-кесте. ТМД елдерінің жекелеген елдеріндегі 2010 жылға арналған инфляция болжамы

Елдер	2009 жылғы инфляция, %-бен	Талдау жасалған елдердің үкіметтері мен орталық банктерінің 2010 жылға арналған болжамы, %-бен
Әзірбайжан*	1,5	3,0
Армения	6,5	3,0-4,0
Беларусь	10,1	9,0
Қырғызстан*	0,0	7,5-9,5
Қазақстан*	6,2	6,0-8,0
Ресей*	8,8	7,0-9,0
Тәжікстан	6,2	11,0
Украина	12,3	9,5

*- орталық (ұлттық) банктердің болжамы